

Penge, folk og øvrighed i det gamle Assens

Af *Otto Jonassen*

At riget fattes penge, er ikke noget nyt. Ejheller diskussionen om, hvor de skal komme fra, og hvordan byrderne skal fordeles.

»Jord og fast ejendom« har alle dage været et yndet skatteobjekt, bl.a. fordi det var vanskeligt at snyde sig fra sådanne afgifter uden at risikere at miste hus og hjem og andet eksistensgrundlag.

Den relativt solide basis for disse afgifters fordeling på borgerne: grund- og bygningstaxterne, kunne i tidligere tiders statiske samfund fastlægges for lange perioder, men måtte dog med – stedse kortere – mellemrum revideres, da der trods alt foregik en udvikling, ikke alene i byggeskik og økonomiske forhold, men også i folks tænkemåde, så at det, der »altid havde været«, ikke kunne beholde sin autoritative pålidelighed, end ikke gennem undersåtternes ærbødighed for enevældens ordninger.

Således kom det sig, at byfoged Rasmus Ludvig Nellesmann og de eligerede borgere i Assens i begyndelsen af 1782 fandt det påkrævet, at byen fik en ny grund- og bygningstaxt, da den gamle var »aldeles uordentlig og uliige, idet at mange Stæder ere ansatte for Høit og andre igien alt for ringe.« Desuden er den slet ikke blevet ført, siden den blev sat – 1737 – så at mange nye huse og gårde opførte på tidligere øde pladser overhovedet ikke er taxeret! »Hertil kommer, at det har været Brug, at naar een har solgt nogle Fag af sin Gaard eller Huus til en anden, har de indbyrdes foreenet sig om at deele Grund Taxten, og ved saadan Salg lagt høiere Byrde undertiden paa saadan Stæd ved deres trufne Accordt, som Efterkommerne ikke . . . har burdet besværes med.« Og da de fleste skatter lignedes efter denne taxt, kunne det hele godt blive lidt urimeligt.

Nellesmann bad de eligerede mænd udarbejde et forslag til opstilling af en ny taxt, og så måtte byens vise fædre lægge hjernerne i blød. Først forsøgte de at finde ud af, på hvilke principper den gamle taxt var bygget

op, men det var ikke let at se. Vel fandtes der en forordning, 100 år gammel, om, at grundtaxten skulle »i hver Gade settes efter Belliggenhed for Næring«, men i taxten fra 1737 kunne man nok se, der var gjort forskel på gaderne, »men Grundene og Bygningerne i hver Gade maae være Taxeret efter Beboernes omstændigheder paa den Tiid, da der findes Huuse i een Gade af liige Grund og liige Bygning tet ved hinanden, og dog er stoer Forskiæl imellem dem i Taxten, og følgelig maae Taxten være gjort paa Slump uden Grund og Fundament«. De kunne jo ikke vide, at taxten af 1737 stort set var skrevet af efter den foregående fra 1682, næsten uden andre ændringer end dem, der skyldtes mellemliggende delinger og sammenlægninger af ejendomme.

Men nu skulle princippet om ejendommenes beliggenhed for næring efter forordningen af 20. jan. 1682, dens artikel 5, lægges til grund og Fundament for den nye taxt, så hver ejendoms plads blev taget med i bedømmelsen, ikke blot for grundens, men også for bygningernes værdi.

Den fornemste del af byen blev Østergade, »Dend stoere Gade«¹ fra Korsgade og opefter, »de 4re Hiørnehuuse iberegnet tilligemed Huusene uden for Øster Port«. Her taxeredes grundene til $\frac{1}{3}$ sk. pr. kvadratalen, stuehusene til 4 rdr. pr. fag i 2 etager, 3 rdr. pr. fag af 1 etage og ladehusene til 2 rdr. pr. fag.

Anden klasse var: Fra Korsgade (incl.?) til Stranden, Damgade fra »dend Store Gade« til Strandmøllen, Ladegårdsgade fra Ladegårds Port til Hans Pedersen Feldbereder (nr. 37) og Andreas Hattemager (vestre hjørne af Korsgade) inclusive. Taxten var her $\frac{1}{4}$ sk. pr. kv. al., husene henholdsvis 3 rdr. 3 mk., 2 rdr. 4 mk., 1 rdr. 5 mk.

Resten af Ladegårdsgade tilligemed »Basses Stræde«, samt Strandgade: $\frac{1}{5}$ sk., 3 rdr., 2 rdr. 2 mk., 1 rdr. 4 mk.

»Dend Gade Sønden Kirken tilligemed Skole Strædet og Sæcken«: $\frac{1}{5}$ sk., 2 rdr. 3 mk., 2 rdr., 1 rdr. 3 mk., og endelig:

Ramsherredsgade og husene uden for porten: $\frac{1}{6}$ sk., 2 rdr., 1 rdr. 4 mk., 1 rdr. 2 mk.

Så foreslås det, at mænd bliver udmeldt til at måle alle grunde op, tælle bygningernes fag, beregne taxten og opstille fuldstændige skemaer, hvoraf alle enkeltheder kunne aflæses af »hver sin Rubrique«. Hertil behøvedes 3 mænd. »For umag og Tiids forsømmelse dermed kan hver fortiene i det Ringeste 10 Rdr. og for Forretningen at Skrive som dend bør at være – derfor 10 Rdr., i alt 40 Rdr.«

De eligerede mænds betænkning er dateret 10. aug. 1782 og underskrevet af 7 mænd: Claus Hansen, Søren Hansen, (Damgade 19²), E. Holm, Hans Pedersen, Niels Birck, Nicolai Fentz (Damg. 5) og Morten Hansen. Nellemann sender den samme dag til stiftamtmand Bille til godkendelse, og skønt Bille ikke finder noget derimod at erindre, anser han det dog for nødvendigt at søge planen approberet i det Kgl. Danske Cancellie for at have rygdækning fra højeste autoritet, for at »forrebygge Klagemaale og Tvistigheder som ellers imellem Indvaanerne kunde indløbe, da ventelig ei alle . . . vil finde sig fornøiet.« Stiftamtmanden bemærker, at selv om de øvrige købstæder i stiftet måske også kunne behøve en ny grundtaxt, hvad der dog ville blive et vidtløftigt arbejde og tage lang tid, så vil han dog gerne se, at Assens får tilladelsen, og at omkostningerne betales af byens kasse.

Det Kgl. Danske Cancellies godkendelse foreligger et lille års tid senere, 13. sept. 1783, og 24. dec. samme år forelægges den færdige Grund- og Bygningstaxt for byens ting af de 3 udmeldte mænd: Claus Hansen, Søren Hansen og Niels Sætoft, og »Passeredes ved Tings Vidne Sted beskrevet« i overværelse af efterskrevne Mænd, nemlig Tyge Snedker (Ladegårdsg. 11), Peder Olsen (Ramsh. 10), Lars Nielsen Dagleier (Østerg. 16), Johan Baltzer, Henrich Christophersen (Badstuestr. 6), Erich Pottemager, Morten Rasmussen Skræder (Ladegårdsgade 40) og Peder Jyde, alle af Assens, som samme Rettes Dag vare skrevne til Stockke.«³

Taxten er omhyggeligt udført efter den lagte plan. Udover hver ejendoms løbenummer i taxten er anført dens »nummer i pantebogen«⁴, og dette nummer viser sig at være identisk med brandtaxationsnummeret fra 1781. Så er det nærliggende at sammenligne disse to taxationer for bygningernes vedkommende. I 1781 tog det 5 dage for et udvalg bestående af to håndværkere, byfogeden og byskriveren, at udføre optællingen af fag i forskellige kategorier. Regner man nu med noget lignende for de »udmeldte« mænd i 1783, samt lige så mange dage – mindst – til at opmåle grundenes arealer, så ser det ud til, at de skulle have en dagløn på 1 rdr. hver – det dobbelte af en almindelig daglejers løn.

Optællingen af bygningsfag af hver slags stemmer stort set temmelig nøje sammen i de to taxeringer, og er forøvrigt også næsten uændret til den næste brandtaxation i 1791, bortset naturligvis fra de tilfælde, hvor der virkelig er bygget om. Helt anderledes med værdiansættelsen. En

stikprøve på en snes ejendomme i den »dyre« byende – øvre Østergade – viser en vurdering i 1783, der varierer mellem $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{8}$ (gennemsnitlig ca. $\frac{1}{6}$) af brandforsikringsværdien 2 år før, som forøvrigt også i det væsentlige er uændret til 1791. Den samlede forsikringsmasse for byen var i 1781: 79920 rdr., i 1791: 90440 rdr., mens den samlede taxt incl. grundværdien i 1783 var sat til 11790 rdr.

Den omtalte forordning af 20. jan. 1682 var udstedt af Chr. V, som snart efter begyndte at udpege kommissioner til at hjem søge købstæderne, taxere grunde og bygninger for at udbygge beskatningsgrundlaget, lige som man på landet nylig havde fået »Matriculen« til tilsvarende formål. Disse kommissioner fik desuden til opgave at kigge borgmestre og råd i papirerne og indberette til Hans Majestæt, hvorledes disse forvaltede deres bestilling, herunder indkalde eventuelle klager fra borgerne over øvrighedens dispositioner, og der var visselig nok, der trængte til at blive trukket frem i dagens lys. Den kommission, som fik til opgave at bearbejde de 4 købstæder: Fåborg, Assens, Middelfart og Bogense, bestod af 4 mænd: Christopher Balsløff til Fraugdegaard, »Assessor udi Cancellij Collegio«, Jørgen Landorf, »Secreterer udi Det Danske Cancellie« – sikkert også sekretær for kommissionen, hvis efterladte »Relation« bærer tydeligt præg af, at skriveren var sjællænder – Peder Winding til Lammehave og landsdommer Peder Luxdorph til Fjællebro, som dog formeldst lovlig forfald ei var tilstæde fra begyndelsen.

Kommissionen skaffede sig straks hjælp af 8 uvildige mænd, som efter at være taget i ed af kommissionen hjalp med alle taxationer, nemlig: Laurs Bertelsen (Østerg. 3), Elias Jensen (Ladegårdsg. 41), Laurs Kierungaard (Korsgade 16), Christopher Dede (Ladegårdsg. 15), Niels Tømmermand, Morten Smed (Kindhesteg. 14), Peder Fældbere (Ladegårdsg. 35) og Wensel Snedker (Ladegårdsg. ?) De gik i gang med at sætte taxten for byens 265 ejendomme samt ca. 100 »smaae Kaalhauger uden Byen«. Den samlede værdi af alle ejendomme blev sat til 14561 slettedaler og 3 mark. »Deraf er $\frac{1}{8}$ part 1213 rigsdaler 2 mark 14 skilling«, som formodentlig skal være den årlige ejendomsskat. Her er så ikke medregnet matriculskatten på byens markjorder. Det bemærkes, at »vi udi almindelighed have befundet Huusene af største brøstfældighed . . . hvortil er aarsag dend ringe Næring som der udi Byen nu omstunder

befindes og saaledes paa nogle aars tiid haver continueret . . . saa kunde paa dens Ejendomme og Grunde efter denne tidens tilstand ej nogen højere Taxering settes.« Dette kapitel er afsluttet den 7. april 1682.

Men så venter der kommissionen en langt hårdere nød at knække: byens regnskaber fra de foregående år. Man går tilbage til 1670 – »saa som gandske ingen forklaring for forrige aaringer vestes at giøre«. Og så måtte borgmester og råd rykke ud med fortegnelser over alle påbudte skatter for disse år, såvel ordinære som ekstraordinære. Der havde jo været krig, »Den Skånske Krig« i nogle af årene, så der var udskrevet: krigsstyr, bartskår- og trompeterskat, kobberskat, stykheste og bådsmandsskat – udover de ordinære: matriculskat, saltskat, kop- og kvægskat og »princessinstyr«. Nogle få tal kan belyse byrdernes tyng: den normale matriculskat andrager for hvert år 500 rdr., saltskat 50 rdr. (i de første åringer sat til 114 skpr.) I årene 1676–79 krigsstyr årlig 1000 rdr. 1670 og 1679 betaltes »Princessinstyr« hhv. 220 og 194 rdr.

Det konstateres år efter år, at borgmester og råd har oppebåret adskiligt større beløb fra borgerne, end der er viderebetalt, og det kniber med at få redelighed på forholdene. Der fandtes således papirer på, at skatterne var betalt til højere instanser, men ingen regnskaber over, hvordan de var blevet lignet på borgerne, »da der (for 1671) gandske ingen Mandtalstaxt eller Roedsedler frembvestes enten for den eene eller anden Schat«, og skønt borgmester og råd fik frist til næste dag, så undskyldte de sig, »at det var dennem ikke mueligt, de hafde ogsaa anvendt ald deriss fliid at oplede disse saavelsom de forrige Documenter, som behøvedes mens kunde iche finde nogen ihuor gierne de det gjorde, huilched vi lode dennem forstaae at komme deraf, at borgmesteren hafde bemægtiget sig byens breve og taged dennem udi sine egne giemmer og forvaring, dette som saavel den eene som den anden schulle thiene til efterretning.«

De hosstående rådmænd stemmede i med kommissionen her og sagde, at de tidligere havde påtalt dette forhold over for borgmesteren. Også det samme års skatmester, Peder Feldtbereder, som blev afkrævet sit skatmesterregnskab og ligeledes fik frist til næste dag, kunne blot henvise til, at han havde afleveret det hele til borgmesteren, som altid plejede »byens taxter og mandtallene at indkræve«.

De for meget indkrævede penge, mente borgmesteren, var brugt til

»Exequerpenge« for byen, hvilket ikke er løn til bøddelen, men til pante-fogeden. Dette blev ham også bebrejdet, da »dend schyldige sielf burde at betale sine Exequerpenge, og iche den heele By, saa iche den uschyldige schulde bære byrden for den schyldige,« . . . hvorimod Borgemester og Raad meente, at kunne ichun bedrage sig en ringe dehl og fast iche ofuer 7 skilling paa hver især, huilched iche saa strigt kunde tages i agt«.

Rådet og især borgmesteren havde altså en del at svare til, men også en vis evne til at sno sig. Denne borgmester er det nok værd at opholde sig lidt ved. Han hed Christian Hansen Chulnbrun og var kommet til byen som tolder. Vel skal man ikke sætte lighedstegn mellem »tolder« og »synder«, men et og andet tyder på, at han ikke har hørt til Vorherres gode børn. En emsig embedsmand og dertil på det private felt en såre driftig og vindskibelig forretningsmand. Han synes at være blevet byens rigeste mand, var i hvert fald dens største ejendomsbesidder, hvordan han så ellers var kommet til sin rigdom. Hans »iboende Gård« på Østergade – nu nr. 11–13 – inclusive hele østsiden af Badstuestræde – var i 1682 den højest vurderede ejendom i byen. Gik han så fra Badstuestræde til højre om hjørnet af Ladegårdsgade, måtte han erkende, at hjørnehuset ikke var hans, men solgt fra for nogle år siden, men derefter ejede han en lang stribe huse i Ladegårdsgade – nuværende nr. 24 til 42 – en række »smaae Boeder med liden Hauge«, som diverse medborgere iboede. Derudover havde han ejendommene Ladegårdsgade 20, Adelgade 7 og 9, to »boder« i Kindhestegade, altsammen udlejede boliger, samt en have i Strandgade og 2 »smaae Kaalhauger uden Byen«. Tilsammen ca. $\frac{1}{16}$ af byens grundtaxt. Hertil kom så Strandmøllen, som lå uden for byen, hvilket jo ikke var betydningsløst i betragtning af konsumtionsgrænsen. Og ikke mindst ser det ud til (se side 108), at han også havde Provstigården, ligeledes uden for konsumtionslinien. Bag dennes bygninger løb en yndet smuglersti fra åen gennem haverne op til »Sækken« = Provstistrædet, men det behøver jo ikke at have kommet tolderen ved!

Christian Hansen var den, de fleste bebrejdelser blev rettet imod, først fra rådmændene, at de før havde »besverget sig« for borgmesteren, at byens sager blev forhandlede i hans egne huse og ikke på rådhuset, sidenhen fra borgerne, efter at kommissionen havde opfordret dem til at fremkomme med, hvad de havde af klagemål mod øvrigheden. Så strømmede klagerne ind både fra enkelte borgere og fra grupper af med-

borgere, som – måske for at afstive hinanden og ikke stå alene over for myndige øvrighedspersoner – i fællesskab havde udarbejdet »memori-ale«.

Den første fælles anklage blev fremlagt af Laurs Bertelsen, som også var med i taxeringsudvalget, og dens 6 punkter krævede borgmester og råd til regnskab for adskilligt: Hans Majestæt havde allernådigst efter den afsluttede krig eftergivet byen 500 rdr. af dens restance, men ingen vidste, hvorledes det var kommet byen til gode, og man ønskede nu, at borgmester og råd i kommissionens nærværelse skulle forklare, hvad nytte byen havde fået – eller kunne forvente at få – af denne benådning. Svaret var, at ganske vist var de 500 rdr. allernådigst eftergivet, men på den tid, da kongens brev derom var ankommet, »da var næst alle schatter tilforn ved Execution inddrefved«, og da det kun var af restancerne, der kunne eftergives, så turde rådet »eiheller understaae sig i andre schatter samme 500 rdr. at decourtere«. Et andet anklagepunkt gik ud på, at borgmester og råd »haver allene til deris eged nøtte taget Næssed til deris fælledz bed, muelig pro officio, som dem dog iche tilkomme«, hvilket bevises med et Raadstue Vidne fra 1631, da Olluf Raadmand havde betalt leje til byen for samme næs, men siden den tid findes ingen regnskab for slig lejes erlægelse. Her forsøger kommissionen at mægle ved at oprette en skriftlig kontrakt om, hvorledes man herefter skal forholde sig. Kontrakten blev underskrevet, såvel af de protesterende borgere som af de 4 af rådmændene og (fhv.) borgmester Jens Clausen⁵, (Østerg. 38), mens »alleniste Borgem. Chr. Hansen og Jørgen Paulsen Raadmand, undroeg dem og ej vilde underskrive dend, endog man ej kunde see af huad aarsage sligt skede, uden maaskee at de i lengden, saa frembt de fich noged mere at sige, vilde holde sig til samme græssbeed igien, saa som de det tilforn ej hafde sambtycht.« Det ser altså ud til, at kommissionen på dette tidspunkt alt har placeret borgmesteren.

Gentagne klager over ulige fordeling mellem borgerne af krigstidens særlige byrder, såsom »adskillige victualiers forstreckning«, stykhestes levering, indkvartering, samt manglende redegørelse for uddeling af visse godtgørelser for skete ydelser, gav altsammen anledning til megen omtale. Byskriveren fik ordre til at fremskaffe indkvarteringsregistre tilbage til 1662, men sligt befandtes ikke at stå i hans magt, da byens breve og dokumenter, som alt omtalt, ikke fandtes i rådhuset, men nogle i den ene

og nogle i den anden borgmesters hus, hvorfor kommissionen udnævnte 4 af det fornemste borgerskab, som derom skulle »sig informere og inquirere huilche efter at de sig i nogle dage hafde bemøjet, faaregaf, at de ej med al deris flid kunde bringe fornøjelig rigtighed til veje.« Kommissionen kunne af borgerskabet fornemme, at de havde den tanke, at borgm. og råd, som alene plejede at ligne indkvarteringen, »ej dermed saa tilbørligen skulde have handled, at de jo hafde aarsag til at mistenche, at yndest og haed var de næste raadgivere.«

I en klage fra en stor del af borgerskabet, som »besverget sig« over, at konsumtionsforvalteren holdt tvende af byens porte lukket, så de måtte ad lange omveje med deres markkørsel, ville kommissionen ikke understå sig at dømme eller kende endeligt, selv om forordningen nok udviste, hvorledes konsumtionsforvalteren havde at forholde sig. Man henviste klagen til Kgl. Maj.s Rentekammer.

Og en anden sag fandt man det nødvendigt at skrive specielt om til selve Hs. Maj.: Jens Ibsen forment sig højlig forurettet af borgmester Chr. Hansen, som to gange havde ladet ham arrestere ved soldater uden at angive nogen årsag. Kommissionen foreholdt borgmesteren anklagen, og han indrømmede, at noget sådant var sket. Hvor meget man så straks har gjort ud af at få sagen klarlagt, fremgår ikke af rapporten, men kommissionen har åbenbart ment den afsluttet. Men siden, da kommissionen var rejst fra byen, lod borgmesteren Jens Ibsen tiltale for bytinget på grund af hans klage, og så måtte kommissionen tage affære igen og sender en udførlig redegørelse, som forventes forelagt kongen selv, før nogen lavere domsmyndighed afgør sagen. Hovedpunkterne er, at borgmesteren den foregående juleaften lod soldater hente Jens Ibsen i hans hus og arrestere i »Cortegarden«⁶, det gentager sig engang i foråret, og Jens Ibsen »formeente det af haed at være sked og iche for nogen ret given aarsage«, og nu ville han begære en forklaring fra borgmesterens side i kommissionens nærværelse, og borgmesteren svarede, at sligt var sket, fordi Jens Ibsen »holdte øllsall i sit huus, hvor Soldather og andre ruttet og sværmede, og at forbemeldte Juuleaften hafde en drucken Soldath slaged en borger paa gaden, huilchen Soldath Borgm. formeente, at hafde druched sig druchen i Jens Ibsens Huus, som dog af J.I. blev benegted, idet han formeente, at Borgm. brugte ichund dette for it paaskud, fordi han hafde fanget haed til hannem.«

En del af borgerskabet havde skrevet en memorial, hvori kommissionen blev anmodet om på deres vegne allerunderdanigst at andrage Hs. Maj. om, at Assens indvånere måtte nyde samme privilegium med transport som Korsør og Nyborg, »saa at fergeried, borgerskabet til nøtte, af flere end een forrettes, i ligemaade med gæstgiveried«. Men her kan kommissionen intet stille op, eftersom Thommes Ifversen har fået kongeligt privilegium i 1667, bekræftet 1680, at Th. I. »allene sin livedz tied skal niude fergen og gæstgiveried«, (Strandgade 7, Postgården) samt at »Thommis Ifversens huustrue og ældst ofuerlevende barn haver frihed fergerried for nogen anden at niude . . .«

Niels Hansen Baagøe (Strandg. 9) følte sig og sin familie højligen at være forurettet af borgm. Chr. Hansen, som to gange, i 1677 og 1679, havde udtaget hans to sønner til bådsmand, skønt byen i disse to år ikke skulle stille bådsmand, men betale bådsmandsskatten med penge. Han havde måttet betale løsningspenge for dem, første gang 50 rdr., hvad han mente var betydelig mere, end der kunne pålignes hans familie, når byens samlede skyldighed det år androg 275 rdr. Den anden gang måtte han give 10 rdr. i løsningspenge for hver af sønnerne, »for huilched saa vel som det forrige hand gaf Borgm. Chr. Hansen ald skylden.« Chr. Hansen kunne bevise med »Pouel Døninchs seddel af Kiøbenhavn«, at den ene af sønnerne havde fået de 10 rdr. igen, og beviste med Søfren Fugl, at Niels Hansen Baagøe havde fået tilbudt, men ej ville annamme de 50 rdr., hvorimod Niels Hansen svarede, at man kun havde tilbudt ham en del af beløbet, som han ikke ville tage imod, før han fik det hele. Kommissionen ville betænke sagen til næste dag, men da hverken Niels Hansen eller nogen på hans vegne mødte »at begiere domb i sagen, muelig af frøgt, saa berode alting dermed saaledes til denne voris aller underdanigste Relation.«

Niels Laursen Aarøe, havde flere klagemål mod borgmesteren. Først, at denne i 1676 havde beslaglagt hans skib og fået det prisedømt, fordi han ombord havde fundet en drittel smør, som en købmand havde taget med uden toldseddel, og da dommen var gået Niels Aarøe imod på rådstuen, skønt han hævdede at være uvidende om forbrydelsen, og byen havde tilbagegivet ham den del af prisen, som efter kgl. forordning tilfaldt byen, havde borgmesteren dog taget samme part tillige med det andet »og ej giordt hannem i nogen maade ringeste fornøjelse derfor.«

Chr. Hansen hævdede, at det var en sag, der kun angik hans tolderembe-
de, til og med havde han lovlig rådstuedom for sig. Men angående den
part, som byen havde foræret Niels Aarøe igen, tilholdt kommissionen
borgmesteren at betale ham, hvad ham kunne tilkomme.

Så var det også galt, at borgmesteren i 1678 lod ham tage ved sin egen
tjener og føre til København, hvorved han på vejen blev fanget og ført til
Stralsund, hvorfra han »Ransonered sig sielf«, og straks han kom hjem,
lod borgmesteren ham igen tage til bådsmand, og han måtte betale
borgm. 10 rdr. for at slippe. Chr. Hansen: »den tid Niels Aarøe blef tagen
til baadzmand, da var han fløtt af byen ud paa Baag imod Hans Mayst.s
ordre, blef derfor tagen derfra igien med Gref Wedels⁷ tilladelse, hvorfor
. . . . hannem i saa maade ingen urett var sked.« Niels Aarøe forklarede,
at han var flyttet til Baagø, fordi han håbede at kunne bo der i fred for
borgmesterens forfølgelser, og at denne udflytning ikke var byen til så
stor skade som det, at Chr. Hansen »hafde ladet opbygge tvende huuse
paa hans Proustij⁸ godtz uden for byen, og taged tvende borgere af byen
til at besette dem med. Til med gich røgted at borgm. hafde ladet tage
samme tømmer af byens øde gaarde, og opbygged samme huuse af,
huilched borgm. højligen negted, men kunde ej fragaae, at jo tvende
borgere var flødt ud af byen i samme huuse at boe.«

Endelig beklagede Niels Aarøes hustru sig, at borgm. Chr. Hansen
havde ladet hende sætte i rådhuskælderen, da hun var frugtsommelig
med tvende børn, »og viste sig ichund kaardt dag«, og det uden nogen
given årsag, alene for det had, han havde til hendes mand. Chr. Hansen:
sligt var sket, fordi hun havde påtaget sig at binde en nattrøje for Holger
Rosenkrandses frue på Brahesborg, og da hun ikke havde holdt ord og
leveret nattrøjen til den bestemte tid, havde fruen sendt ham bud, om
han ville foreholde hende sligt. Niels Aarøes hustru troede ikke, at vel-
bårne Holger Rosenkrandses frue »var saa høj straf ofuer hende be-
gierende, da det ikke var uden 8te dage ofuer thieden.«

Adskillige andre klagemål blev forligt ved kommissionens medvirken,
men andre, som enten var »af ringe Consideration, heller og voris Com-
mission ganske intet vedkomb, blev af os enten for begge parter Illustre-
ret, heller og henvist til Lands lov og ret.«

Til slutning blev på Assens rådhus borgerskabet formanet til lydighed
imod deres øvrighed, og magistraten til fremtidig i påkommende tilfælde

at forordne fire mænd af de bedste borgere til sammen med en fra øvrigheden at fordele indkvartering, borgmesteren til straks på rådhuset at forkynde alle kgl. forordninger for hele borgerskabet, og intet forholde hos sig selv, og byskriveren, såvel nuværende som tilkommende skal tilholdes at holde rigtig protokol over alle skatter og indkvarteringsedler.

Ikke desto mindre erfarer kommissionen efter at have forladt byen, at nogle borgere besværer sig over, at dens påmindelser ikke er blevet respekteret af borgmesteren og Jørgen Paulsen Raadmand, som har understået sig at ændre efter egen villie i den indkvarteringsrulle, som de andre øvrigheds personer i enighed havde forfattet.

Kommissionens »Relation« er underskrevet i Odense den 20. oktober 1682 af Luxdorph, Baltzløv og Winding.

Samme års 9. december afskediger kongen Chr. Hansen fra borgmesterembedet. Hans efterfølger i borgmesterstolen bliver den før nævnte Thommes Ifversen, gæstgiver og færgeriindehaver. Chr. Hansen dør 23. febr. 1684. Han er forevigtet på et maleri, et epitaphium, sammen med en forgænger både som tolder og borgmester (1638–1658) Bunde Jacobsen, samt begges hustruer. Det hænger i Assens Kirke.

Noter:

1. Selv om navne som Østergade, Adelgade, Præstegade, Kattesundet var fast indarbejdet i f. ex. brandprotokollerne allerede fra 1761, hersker der fremdeles stor forvirring med varierende navne for den samme gade.
2. Hvor »adresse« er noteret for en omtalt borger, gælder det, at han på det pågældende tidspunkt står nævnt som husejer; husnummeret er ejendommens nuværende.
3. Udtrykket »at skrive til stokke« stammer fra gammel tid, da tinget blev holdt udendørs. På 4 »tingstokke« anbragt i firkant på sten på marken, sad foged, skriver og 8 »stokkemænd«, som var udkrevet til at være vidner til, hvad der »passeredes« på tinget.
4. Skøde- og panteprotokollen.
5. Jens Clausen var borgmester 1661–1668. Chr. Hansen var hans stedfortræder 1662–1668, selv borgmester fra 1678.
6. Cortegarden = Corps de Garde = vægtervagten. Der var en sådan vagt med arrest over Strandporten, og (siden?) sammen med sprøjtehuset i Damgade 17. Den sidste omtales fra 1761. (Brandtaxation).
7. Grev Wedel var ejer af Båggø.
8. Ang. Chr. Hansens nye huse: Iflg. Lauritz Maaløe lå de uden for Ramsherreds Port, nemlig i »Slottet«. Dette areal står endnu i 1881 på matrikelskortet anført som hørende til »Assens Landsogn« ligesom Provstigården. Men selv jorder, der er frasolgt denne gård, omtales længe efter som »Provstijord.«

Kilder:

Lauritz Maaløe: Assens gennem 700 Aar. Udgivet af Historisk Samfund for Odense og Assens Åmter 1936.

Arkivalier: Fra Rigsarkivet: Assens grund- og bygningstaxt 1682.

Fra Landsarkivet for Fyn: Assens grund- og bygningstaxt 1737 og 1783.

Brandtaxationsprotokoller 1761, 1771, 1781, 1791.

Fra Assens lokalhistoriske arkiv: Niels Kiærbyes håndskrevne udtog af skøde- og panteprotokollerne.